

iPad változatra kidolgozott *Aliz Csodaországban* például, ahol a főszereplő érintésre változtatja méreteit, amelyhez interaktív játékok csatlakoznak, amelyekben az olvasónak lehetősége van változtatni a cselekményen, tovább- és átírni azt, nyilván arra késztet, hogy teljesen más értelemben beszéljünk arról, hogy mi a szöveg, és hogyan olvasunk.

A gyermekirodalom jövőbeli alakulását némi óvatos mérlegeléssel a transztextuális világban látja Kimberley Reynolds, abban, ahogy a számítógépes játékok és a klasszikus fikció világa összeolvad. Azok számára, akik a számítógépes játékokban az ifjúság megrontóját és az olvasás fő ellenfelét látják, meggyőzően érvel azzal, hogy ezek a médium jellemzőinek köszönhetően milyen szövegértési készségek elsajátítását könnyítik meg. Az avatarok cseréje például segíti a különböző nézőpontból történő narráció megértését, a kitérők és az idősíkváltások közti összefüggések és ezek narrációban betöltött szerepének megértését például megkönnyíti az a sok játékban létező elem, amikor egy hyperlink nyomán jelen időben le-

het eljátszani egy olyan történetet, amely a teljes történet egy korábban rejtett elemét világítja meg.

T. S. Eliot úgy vélte, hogy felnőtt fejfel gyermekirodalmat olvasni a visszafejlődés jele, a gyermekirodalom önmagában nem léven egyéb, mint afféle könnyített edzőpálya a majdani fajsúlyos olvasmányok előtt. Kimberley Reynolds könyve azt látszik felvillantani, hogy a gyermekirodalom milyen önmagából fakadó, a felnőtt olvasó számára élményt, az irodalomkutató számára releváns kutatási témát biztosító értékekkel bír.

Ha marad hiányérzet az olvasóban, az abból fakad, hogy a könyv az, amit a cím ígér, „a very short introduction” vagyis „nagyon rövid bevezető”, s így a felvillantott témák kidolgozására, alapos bemutatására nincs lehetőség. Felkínál viszont számos fogódzót ahhoz, hogy hogyan érdemes megírni a (magyar vagy más) gyermekirodalom történeteit, hogyan lehet felnőtt nyelven beszélni a gyermekirodalomról, hogy milyen értelmezői útvonalak vagy csupán ösvények nyílnak a transzmediális szövegvilág dzsungelében.

Vallasek Júlia

MERRE, MAGYAR GYERMEKKULTÚRA?

Szávai Ilona: *Boldog kútások és állványozók avagy merre, magyar gyermekkultúra?*

■ Szávai Ilona legújabb könyvét ismeretlen ismerősként üdvözölhetjük a könyvpiacra, hiszen a *Fordulópont* tematikus számaiban már találkozhattunk egyes írásaival. A hat fejezet mindegyike egy-egy téma köré szerveződik: *Tévé előtt védtelenül*, *Mindennapi agresszió*, *Bensőséges közbeszéd*, *A fecskék visszatérnek a szalmaszálhoz*, *Csodakazetta*, *A gyermek a tét*, az egyes fejezeteknek pedig a tematikához kapcsolódó alpontjai vannak. A fejezetépítő szövegek műfajilag a kisesszéhez állnak közel: felvillantanak egy-egy témát, kérdést, majd egy logikai struktúra mentén kifejtik azt. Az esszé természetétől nem idegen eljárás, hogy a szerző néha képekkel érzékeltet fontos tartalmakat. Például a *Kinek a dolga a gyermekek életre nevelése?* című esszében egy gyermekrajz leírását találjuk: két nagy elefánt ormányán egyensúlyoz egy kislányt. Kérdések sorozata fogal-

mazódik meg a szerzőben a képről, illetve a kislány sorsáról. A szerző legfőbb erénye a kérdve kifejtő módszer, a címben megjelölt alapkérdés kifejtése közben további kérdéseket fogalmaz meg, így szólítva meg az olvasót, így téve interaktívá az olvasást. Összeségében és részleteiben is megnyilvánulnak a szerkesztő és szerző begyakorolt erényei, a formai-logikai egység a könyv felépítésében, a gyermekkultúra lényegének felmutatásában.

A könyv vizsgálatának tárgya a gyermekkultúra, és szerzője mindvégig igyekszik megőrizni bensőséges kapcsolatát a választott témával. Nem tekinti csupán vizsgálati tárgynak, nem törekszik távolságtartásra az elmélet és a tárgy között. A gyermeket nem csupán a teória felől közelíti meg, igyekszik megőrizni a természetes kontextust, a termékeny pragmatizmust. Számára a gyermek-

kultúra önszabályozó rendszer, amely egyensúlyra törekszik, ha sérül vagy eltűnik valamely komponense, igyekszik pótolni, és egy másik szerkezeti elem veszi át a helyét. Szávai Ilona számára egyáltalán nem mindegy, mi pótolja a hiányt a gyermekkultúrában, váratlanul és meglepően kérdez rá olyan dolgokra, amelyek mellett közömbösen megyünk el, nem jut eszünkbe, esetleg egyáltalán nem foglalkozunk velük. Rávesz bennünket az együtt gondolkodásra, a meditatióra az igazságról, a felelősségről, az identitásról, a nevelésről, az anyanyelvről stb. Szembesít önmagunkkal, énünk jobbik felével.

Miért ír könyvet Szávai Ilona a gyermekkultúráról? Leginkább azért, mert veszélyeztetve érzi: tanácstalanul állunk a harmadik évezred küszöbén, nem könnyű feldolgozni a kulturális változásokat. Holtpontra vagyunk, s a holtpontra védelemre szorul a gyermek, intézményesített védelemre. Néha a gyermeket saját magától is védeni kell. Aki ma gyermekkultúráról beszél, a hagyományos témák (mese, nevelés, pedagógiai érték) mellé oda kell sorolnunk korunk civilizációs traumáit (reménytelenség, erőszak, kegyetlenség, demográfiai válság). Úgy tűnik, mintha a tömegmédiák eszközei felsorakoznának ezek mellett a válságtémák mellett, erősítve agresszivitásukat és tényerésüket. A gyermekkultúra hagyományos várai (olvasás, játék) mintha vesztesre állnának, sorra adva fel állásaikat. Szávai Ilona mégis ezeknek a váraknak az erejében bízva fogalmazza meg aggodalmait: a mai kisgyermek világlátása, percepciók készsége, beszédmódja és egész magatartáskultúrája mérőben különbözik attól, ami a 30-40 évvel ezelőtt felnövő generációkat jellemezte. Azok az új információk és kommunikációs technológiák közvetítette mediatisztikus szövegekben és azok hatásmechanizmusaihoz ragadható meg (vö. *Válóságcsapdák...?* című kiadvány). A szerzőt támogató és a vele együtt érző és gondolkodó olvasó is hasonló dilemmahelyzet elé kerül: a társadalmi változások váltást vagy válságot idéznek-e elő a kultúrában, a gyermekkultúrában, az olvasásban, az értékkeremtésben és minden másban? Mivel elszűnt a védővályú vagyunk és velünk is megtörténik, a kultúraváltást válságként élhetjük meg: szemünk láttára épül le körülöttünk és bennünk a biztos hagyomány, és veszi át helyét a bizonytalan új. Mára a modern kultúraváltásnak abba a fázisába kerültünk, hogy a tudomány idevágó megállapításai sem segítenek ki bennünket. A rendszerelméleti szociológiából Niklas Luhmann autopoieszis elvére gondolok, miszerint az önszabályozó rendszerek (kul-

túra vagy gyermekkultúra) kapcsolatban vannak környezetükkel, vagyis a többi rendszerrel, és mindazt, amit átvesznek belőlük, oly mértékben asszimilálják, hogy az átvett elem idegen eredetűnek, de legalábbis eredeti kontextusának kevés nyoma maradjon. A rendszer maga pedig annyiban változik, amennyiben az átvett és asszimilált elemek visszahatnak rá.

Úgy tűnik, a magyar gyermekkultúra történelmi, társadalmi (és egyéb) okok miatt nem elég erős és megformált rendszer ahhoz, hogy kivédje az idegennek vélt kulturális elemek agresszióját, nincsenek gyors asszimilációs válaszai, ahogy korábban (a 19. és 20. században), most is hosszabb időre van szüksége. Szávai Ilona a hagyomány továbbélésében, ill. éltetésében, a válság leküzdésében látja a megoldást, nem pedig a kultúraváltásban. A nehezebb és fáradtságosabb utat választja, ezt járja két évtizede. A szocializálódás hagyományosabb útjait szorgalmazza: a tapasztalatszerzést, a tapasztalatátadást, a nemzedékek közötti információcserét. Ezt a módozatot információs nevelésszociológia: a gyermek a nemzedékek közötti egészséges párbeszédben belenevelődik egy hagyományba, egy kultúrába. Szerzőnk aggódva állapítja meg, hogy mai társadalmunkban hiányzik a generációk közötti párbeszéd, hiányzik a felnőtt társadalom jótékony jelenléte, nincs szelekció és felelős ellenőrzés. A gyermekek az információátvitel helyett önálló információszerzésre vannak utalva, így lesznek kiszolgáltatottjai a médiacsapdáknak. Működik itt is, csak teljesen másként a Luhmann-féle autopoietikus rendszer: a gyermek önállóan pótolja kultúrájának hiányzó elemeit, és válogatás nélkül mindent beleépít, ami érdekes lehet számára (pl. az agressziót, a kegyetlenséget, a kiábrándultságot stb.). Ebből a felismerésből fakadó aggodalom ösztönzi a szerzőt, hogy a felnőttek kultúrájához kapcsolódó írások is megjelenjenek a kötetben (*Neked teljes az életed?, Kinek a dolga a gyerekek nevelése?*). „És (elvileg) minden ember – akarjuk, nem akarjuk – tanító jelenlét a világban, akitől a gyerek tanul járni, beszélni, gondolkodni, cselekedni, igazat mondani, hazudni, szeretni, gyűlölni, lopni, dolgozni, henyélni...” Ennél is tovább kell mennünk, hiszen a gyermekek személyiségét nemcsak a szülők, majd az óvoda és az iskola alakítja, hanem a lakókörnyezete, a szomszédok, a plakátok, amelyeket az utcán lát, a média beszédmódja, a rendezvények hangulata, amelyekre eljut – mind-mind hozzájárul a gyermek tudatának és magatartásának, személyiségének kialakulásához.

Könyvének fülszövege szerint két évtized alatt Szávai Ilona három pillér köré rendezett mindent, amit a gyermekkultúráért végzett:

1. GyermekekRŐL ír és ad ki könyveket a szülőknak, felnőtteknek, hogy hasznosan, józanul számolhassanak a gyermek igényeivel.

2. GyermekÉRT született esszékkel, kiadványokkal, rendezvényekkel mozgósítja a felnőtt világot.

3. GyermekekNEK készült könyvekkel, programokkal szólítja meg közvetlenül a gyermekvilágot.

Saját céljait ki szeretné terjeszteni a teljes társadalomra, a közös cél: a gyermek lényének teljességét érzékelni. Ha beszélünk róla, azt minél szélesebb közönség értse meg, laikusok és szakemberek egyaránt.

Végh Balázs Béla

OLIVÉR ÉS A KÉK HAJÚ Dóka Péter: *A kék hajú lány*

■ Dóka Péter legújabb könyve kétségkívül az egyik legizgalmasabb és legkülönlegesebb színfoltja a 2013-as könyvhetére megjelent gyermekkönyveknek. Ahogy a borítón látható mélykék hajú lány fürtjei magukra vonzzák a tekintetet, úgy ragadja meg az olvasót a kötet témája és a kibontakozó történet. A meseregény a szerző egy 2011-ben, a Bálint Ágnes Műhely pályázatán díjat nyert filmnovellájának az átdolgozása. Nemcsak az emberi kapcsolatok kiüresedésének és a családok kríziseinek tabuiról beszél egy kisfiú szemzőgéből, hanem olyan aktuális, a kortárs magyar gyermekirodalom által eddig többnyire elhallgatott vagy elegánsan kikerült témáknak ad helyet, mint a gyógyíthatatlan gyerekek betegsége, félelmeik, a jobbára felnőtteknek tulajdonított magatartási, evési, személyiségzavarokkal küzdő gyerekek viselkedésének okai, vagy hogy mi mindennel szembesül(het) egy kisgyerek a kórházban.

Kétségtelen, hogy a meseregénynek egyik legfontosabb erénye a hiteles megszólalás a kérdésekről. Természetességgel közelít az Olivér és a gyerekek által átélt, olykor nagyon is megrázó jelenetekhez és történetekhez. Ezek elbeszélését mindvégig átítatja a szolidaritás, a szeretet és az emberség, távol maradv a pátosz vagy a hangzatos mondatok és pózok csapdáitól. Ábrázolásukban sokszor meghatározó a humor és az ironia is, és ez elviselhetővé teszi egy-egy nehéz pillanat elfogadását. Tulajdonképpen a be-bevilanó gyerek- és családorsokon keresztül a kötet megtanít beszélni az elbeszélhetetlenről, kimondani a kimondhatatlant, mint ahogy a csend elviselésére is. Megmutatja, mikor jobb hallgatni tudni, hogy az embernek legyen lehetősége elmélyedni vagy egy-

általán megtapasztalni az éppen adott helyzetet, értelmezni azt, másrészt pedig, hogy képesek legyünk a csend által másoknak is meghagyni a teret, amire szükségük lehet.

A kék hajú lány tulajdonképpen egy beavatástörténet, melynek helyszíne a kórház, vagyis az az átmeneti hely, ami az úton levés egy lehetséges állomását jelöli, ahol a betegek élete fordulóponthoz jut(hat). E változásoknak az intézmény ad teret, azáltal, hogy zárt és mégis egy örök befogadó, és amiről Dóka Péter kisregényéből kiderül, hogy nem is annyira rossz hely. „A gyerekosztály nem olyan barátságatlan hely, mint Olivér gondolta. Minden piros és sárga és kék, színes függönyök lógnak az ablakok előtt, a falakat rajzok borítják. Csak az a furcsa, hogy a rajzokon minden alaknak hófehér angyalszárnya van. Még a bögre kakaónak is” – derül ki a főszereplő kórházba érkezését követő első benyomásaiból. (15.)

A kórház tulajdonképpen az a hely, ahol épp átmenetisége miatt találkozhatnak a legkülönfélébb emberek. Egy zárt tér, ahol a szereplők testileg és lelkileg lemeztelenítődnek, ahol felszámolódik az internáltak korábban kialakított élettere, az azzal járó kényelem és biztonság, kikerülhetetlenül újraértelmeződnek itt a személyes terek és azok határai. A szereplők kiszolgáltatottak, de nemcsak a másokkal való összezártság miatt, hanem a betegségeiken keresztül is, hiszen ilyenkor bizonyos értelemben önmaguk által is cserbenhagyottaká válnak. Így a szembesülés pusztán csak elodázzható, mert nem kerülhető el sem önmagukkal, sem másokkal, sem a kimondott és a kimondhatatlan miértekkel, sem pedig a félelmeikkel vagy a vágyaikkal.